

15. Шмараков І.О., Марченко М.М., Співак М.Я. Основи вірусології. Підручник. 2-ге вид., перероб. і доп. Харків : Мачулин, 2013. 336 с.
16. Atlas R.M. Principles of microbiology. McGraw-Hill, Boston, Massachusetts, 2001.
17. Bezpal'ko, V.V., Stankevych, S.V., Zhukova, L.V., Zabrodina, I.V., Turenko, V.P., Horyainova, V.V., Poedinceva, A.A., Batova, O.M., Zayarna, O.Yu., Bondarenko, S.V., Dolya, M.M., Mamchur, R.M., Drozd, P.Yu., Sakhnenko, V.V., Matsyura, A.V. (2020). Pre-sowing seed treatment in winter wheat and spring barley cultivation. *Ukrainian Journal of Ecology*, 10(6), 255–268.
18. Forterre P. 2010. Defining Life: The Virus Viewpoint. *Orig Life Evol. Biosph.* 40: 151–160.
19. El-Wakeil N., Volkmar C. Monitoring of wheat insects and their natural enemies using sticky traps in wheat. *Archives of Phytopathology and Plant Protection*. 2013. № 46(13). P. 1523–1532.
20. Mauck K.E., De Moraes C.M., Mescher M.C. Biochemical and physiological mechanisms underlying effects of Cucumber mosaic virus on hostplant traits that mediate transmission by aphid vectors. *Plant, Cell & Environment*. 2014. V. 37. P. 1427–1439. doi: 10.1111/pce.12249
21. Mint viruses: beauty, stealth, and disease / I.E. Tzanetakis., J.D. Postman, A. Samad, R. R. Martin. *Plant disease*. 2010. Vol. 94. P. 4–12.
22. Virus taxonomy. Ninth report of the International Committee on Taxonomy of Viruses / [eds. A.M.Q. King, M.J. Adams, E.B. Carstens, E.J. Lefkowitz]. Elsevier. 2012. 1327 p.

УДК 631.1:658.86:635

DOI <https://doi.org/10.32851/2226-0099.2022.123.17>

СУЧАСНЕ ОВОЧІВНИЦТВО В УКРАЇНІ: СТАН І ПРОБЛЕМИ РОЗВИТКУ

Ссеїдов В.П. – к.с.-г.н., доцент кафедри плодовоовочівництва

і зберігання продукції рослинництва,

Державний біотехнологічний університет

Ссеїдов І.В. – викладач кафедри плодовоовочівництва

і зберігання продукції рослинництва,

Державний біотехнологічний університет

У статті наведено аналіз ринку овочевої продукції в Україні та визначено основні теоретичні аспекти досягнення конкурентоспроможних показників розвитку галузі овочівництва, забезпечення продовольчої безпеки країни. Викладено результати наукових досліджень, присвячених визначенню напрямів підвищення ефективності виробництва овочевої продукції та перспективам розвитку галузі овочівництва в Україні. У роботі представлені дані Державної служби статистики України і наведено аналіз посівних площ України, зайнятих під вирощування овочевих культур, розподіл виробництва овочевих культур загалом по Україні та в розрізі регіонів. Визначено, що загальна площа вирощування овочевих культур майже не змінювалась, збільшившись за останні п'ять років на 4%, а основні обсяги виробництва помідорів сконцентровано в південних та центральних регіонах, де завдяки ґрунтово-кліматичним умовам та рівню технологічного розвитку галузі можна отримувати високі врожаї. За цей же період загальні обсяги вирощування овочевих

культур зросли лише на 2,5%. Встановлено вплив інновацій та матеріального забезпечення на ефективність розвитку галузі. Показано основні тенденції й динаміку розвитку овочівництва. Досліджено основні чинники, які впливають на збільшення валового виробництва овочів та зменшення залежності від імпорту в Україні. Визначено, що для підвищення ефективності галузі овочівництва потрібен перехід з екстенсивного, властивого нашій країні, на інтенсивний шлях розвитку, який нерозривно пов'язаний з інвестиціями, як фінансовими, так і інноваційними. Встановлено, що важливими напрямками інтенсивного розвитку галузі можна вважати використання сучасних високоврожайних, стійких до хвороб гібридів, удосконалення технології виробництва, особливо в закритому ґрунті та забезпечення вільного виходу на ринок із наданням своєчасної державної підтримки для запровадження ефективної збутової діяльності, товаровиробників овочевої продукції.

Ключові слова: овочеві культури, овочівництво, інтенсифікація, захищений ґрунт, ринок, ефективність виробництва, продовольча безпека.

Sevidov V.P., Sevidov I.V. Modern vegetable growing in Ukraine: state and development problems

The article presents an analysis of the vegetable market in Ukraine. The main theoretical aspects of achieving competitive indicators of the development of the vegetable growing industry, ensuring the country's food security have been determined. The article presents the results of scientific research devoted to identifying the directions of increasing the efficiency of vegetable production and the prospects for the development of the vegetable growing industry in Ukraine. The paper presents data from the State Statistics Service of Ukraine. The analysis of the sown areas of Ukraine under the cultivation of vegetable crops is presented. The distribution of vegetable crops production in Ukraine as a whole and in the context of regions has been determined. The total area of cultivation of vegetable crops remained almost unchanged, having increased over the past five years by 4%. The main volumes of tomato production are concentrated in the southern and central regions, where, due to the soil and climatic conditions and the level of technological development of the industry, high yields can be obtained. During the same period, total vegetable production increased by only 2.5%. The influence of innovations and material support on the efficiency of the industry development has been established. The main tendencies and dynamics of development of vegetable growing are shown. The main factors influencing the increase in the gross production of vegetables and the decrease in dependence on imports to Ukraine have been investigated. It has been determined that in order to increase the efficiency of the vegetable growing industry, a transition from the extensive, characteristic of our country, to the intensive path of development is needed, inextricably linked with investments, both financial and innovative. It has been established that the use of modern high-yielding, disease-resistant hybrids, the improvement of production technology, especially in closed soil, and the provision of free entry to the market with the provision of timely government support for the implementation of effective marketing activities to commodity producers of vegetable products should be considered as important areas of intensive development of the industry.

Key words: vegetable crops, vegetable growing, intensification, protected ground, market, production efficiency, food security.

Постановка проблеми. Однією з провідних овочевих культур, вирощуваних в Україні, є помідор. Згідно із світовою міжнародною статистикою на ринку існує понад 140 категорій овочевих рослин і з цього різноманіття найчастіше реалізуються плоди. При цьому значна частка припадає на плоди помідору – понад 50% у свіжому вигляді і близько 80% – у переробленому [1]. Загальне завдання вирощування овочевих культур у захищеному ґрунті полягає у виробництві овочевої продукції в позасезонний період. Вирощування овочевих культур у захищеному ґрунті для забезпечення населення свіжою овочевою продукцією має особливого значення навесні, коли нестача вітамінів проявляється найбільш гостро. Таким чином, на особливу увагу заслуговує вирішення проблеми підвищення ефективності виробництва овочевих культур, наприклад, помідорів, адже обсяги їх виробництва в загальній структурі овочевої продукції найбільші.

До того ж показники якості плодів помідора вітчизняного виробництва найліпше відповідають вимогам чинних нормативних документів, які діють в Європейському Союзі [2].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Нині інноваційні процеси відіграють надзвичайно важливу роль в успішному, високоефективному розвитку підприємств, регіонів, держави. Їх розвиток має значний вплив на економічний та фінансовий стан підприємств, регіонів, а також на життєвий рівень населення [3].

Детальний огляд тенденцій виробництва овочів в ЄС показав, що в міжнародній торгівлі Іспанія, Нідерланди, Італія, Франція, а також Бельгія і Польща відіграють важливу роль на міжнародному ринку помідорів разом із Марокко. Залежно від сезону частка основних виробників у міжнародній торгівлі варіюється: наприклад, в Іспанії частка помідорів становить 27%, в Марокко – 13% в зимові місяці, а в Нідерландах – 30% навесні. Що стосується Іспанії, особливо Андалусія збільшила свій експорт за останнє десятиліття (68% всього експорту помідорів з Іспанії надходить із цього регіону) [4]. Реалізація заходів інтенсифікації овочівництва пов'язана з раціональним та науково обґрунтованим впровадженням високоякісних сортів та гібридів, що сприятиме зростанню прибутковості галузі та дасть змогу Україні зайняти провідні позиції на світовому ринку [5].

Збільшення обсягів виробництва, реалізації та, відповідно, споживання овочевої продукції, з огляду на увагу поточну ринкову ситуацію та наявний на підприємствах ресурсний потенціал може бути забезпечено в процесі реалізації з боку держави комплексу підтримуючих заходів щодо підвищення рівня прибутковості галузі [6].

Постановка завдання. Мета статті – дослідити сучасний стан та визначити стратегічні напрями розвитку галузі овочівництва в Україні.

Виклад основного матеріалу дослідження. У сучасному світі виробництву овочевої продукції приділяється підвищеної уваги, оскільки без цього неможливе створення реальної і повноцінної системи продовольчої безпеки. Саме вимоги продовольчої безпеки висвітлюють необхідність забезпечення здатності держави постійно забезпечувати населення овочевою продукцією на відповідному рівні.

Аграрії України прагнуть вийти на рівень визнаних лідерів інтеграційного процесу, які демонструють в останні роки високі показники соціально-економічного розвитку. Проте з огляду на безліч внутрішніх і зовнішніх причин країни ЄС перебувають на різних стадіях готовності до співпраці. Україна завдяки членству в СОТ має надію перейняти досвід та практику багатьох європейських країн щодо ефективного співробітництва в різних галузях економіки, захисту внутрішнього ринку та вітчизняних товаровиробників від недобросовісної конкуренції з боку іноземних постачальників, що своєю чергою підриває розвиток аграрного сектора нашої країни [7]. До факторів, які позитивно впливають на розвиток овочівництва в Україні, можна зарахувати вдале географічне розташування країни, відсутність втручання держави у формування цін на овочі, помірні ціни на робочу силу і природні ресурси. В Україні є змога стати основним експортером свіжих овочів і овочевої продукції в країни Західної Європи [8].

Проте на цьому шляху поки що багато перешкод: відсутність доступу до великих оптових ринків, повних циклів післязбиральної доробки, кооперації для організації логістики і багатьох інших складників виробництва й маркетингу. Сільське господарство України нині несе непосильні витрати, піддається пресингу фіскальної системи, яка стримує розвиток виробництва, завдяки нераціональній кредитній політиці, страждає від порушення паритету цін, інфляції, скорочення заощаджень населення і багатьох інших супутніх криз явищ [9].

Основні обсяги виробництва овочевих культур сконцентровані в південних та центральних регіонах, де завдяки ґрунтово-кліматичним умовам та рівню

технологічного розвитку галузі можна отримувати високі врожаї. За останні роки загальна площа вирощування овочевих культур майже не змінювалась, збільшившись з 2015 до 2020 року на 4% (табл. 1).

Таблиця 1
Динаміка посівних площ овочевих культур в Україні, 2016–2020 рр.

Посівна площа	Роки					у % 2020 р. до 2016 р.
	2016	2017	2018	2019	2020	
Загалом:	447,1	446,3	440,3	452,4	464,9	104,0
– відкритого ґрунту	441,1	440,3	433,8	446,5	458,2	103,9
з них помідори	71,8	71,9	70,5	70,5	71,9	98,5
– закритого ґрунту	6,0	6,0	6,5	6,3	7,1	114,4
з них помідори	2,3	2,4	2,5	2,4	2,8	115,8

На цьому фоні дещо привабливіше виглядають перспективи розвитку галузі овочівництва захищеного ґрунту. Наприклад, за період 2015–2020 років загальна площа закритого ґрунту зросла на 14%, а площа вирощування помідорів, відповідно, майже на 16%. Попри усі складнощі, що мають місце в аграрному секторі, в галузі овочівництва існує позитивна тенденція: підвищується урожайність, збільшується кількість виробленої продукції. Так, зокрема, під помідори зайнято близько 15% загальної площі овочевого клину. У захищеному ґрунті його питома вага досягає 39% (рис. 1).

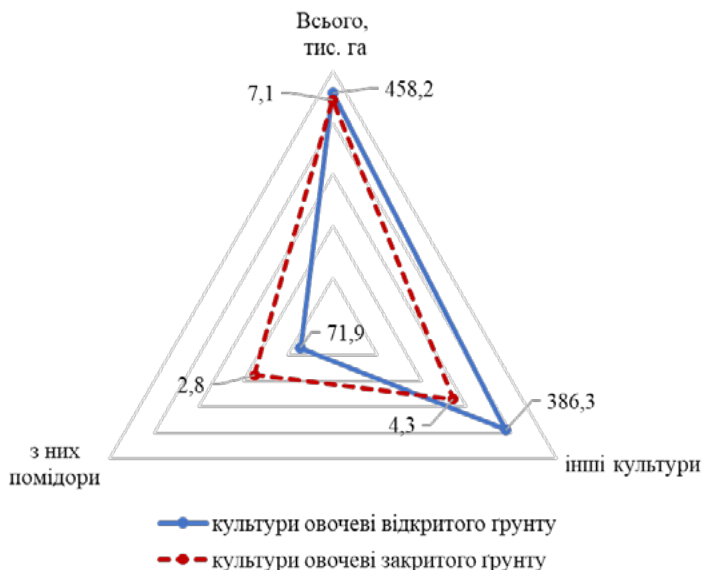

Рис. 1. Виробництво овочевих культур в Україні, 2020 рік (тис. га)

Варто зазначити, що в останні роки спостерігається незначна тенденція до збільшення валового збору овочів. На теперішній час за показником валового виробництва з-поміж областей України до трійки лідерів входять Херсонська

(1315,7 тис. т, або 13,6% до загальної по Україні), Львівська (806,7 тис. т, або 8,4%) та Дніпропетровська (684,6 тис. т, або 7,1%) області. Саме ці регіони характеризуються вигідним географічним положенням із позиції організації руху матеріальних потоків, рівнем технологічної готовності, а також збільшенням щільності населення, зростанням платоспроможного попиту. Проведені дослідження свідчать, що в період з 2016 по 2020 рр. виробництво овочів практично за всіма регіонами змінювалось незначно (табл. 2).

Таблиця 2

Обсяг і структура виробництва овочів за регіонами України

Регіон	2016 р.		2017 р.		2018 р.		2019 р.		2020 р.	
	тис. т	%	тис. т	%	тис. т	%	тис. т	%	тис. т	%
Україна, загалом	9414,5	100	9286,3	100	9440,2	100	9687,6	100	9652,8	100
Вінницька	477,8	5,1	483,3	5,2	461,4	4,9	455,7	4,7	429,7	4,5
Волинська	288,7	3,1	302,6	3,3	280,2	3,0	281,9	2,9	279,9	2,9
Дніпропетровська	732,7	7,8	702,6	7,6	749,0	7,9	727,5	7,5	684,6	7,1
Донецька	213,8	2,3	233,1	2,5	235,8	2,5	270,2	2,8	241,4	2,5
Житомирська	297	3,2	327,2	3,5	340,1	3,6	393,7	4,1	403,3	4,2
Закарпатська	267,2	2,8	271,3	2,9	283,6	3,0	271,0	2,8	280,9	2,9
Запорізька	391,4	4,2	352,3	3,8	273,9	2,9	273,9	2,8	254,0	2,6
Івано-Франківська	172,2	1,8	174,2	1,9	177,6	1,9	181,5	1,9	185,2	1,9
Київська	631,1	6,7	581,1	6,3	604,2	6,4	565,8	5,8	566,5	5,9
Кіровоградська	233,9	2,5	243,2	2,6	257,6	2,7	260,8	2,7	254,0	2,6
Луганська	168	1,8	186,8	2,0	164,2	1,7	177,8	1,8	148,5	1,5
Львівська	505,7	5,4	511,1	5,5	512,8	5,4	709,1	7,3	806,7	8,4
Миколаївська	500,9	5,3	554,5	6,0	515,6	5,5	478,5	4,9	575,3	6,0
Одеська	348,8	3,7	287,7	3,1	270,7	2,9	289,4	3,0	246,6	2,6
Полтавська	522,2	5,5	402,4	4,3	524,5	5,6	545,6	5,6	563,1	5,8
Рівненська	236,2	2,5	268,1	2,9	265,1	2,8	268,9	2,8	274,7	2,8
Сумська	200,4	2,1	183,9	2,0	201,2	2,1	203,2	2,1	205,2	2,1
Тернопільська	259,3	2,8	274,3	3,0	265,3	2,8	282,9	2,9	272,7	2,8
Харківська	692,5	7,4	687,7	7,4	694,4	7,4	675,9	7,0	578,6	6,0
Херсонська	1278,2	13,6	1268,9	13,7	1317,0	14,0	1320,0	13,6	1315,7	13,6
Хмельницька	227,5	2,4	268,7	2,9	262,8	2,8	249,4	2,6	224,6	2,3
Черкаська	354,2	3,8	313,3	3,4	354,7	3,8	358,8	3,7	387,9	4,0
Чернівецька	227,7	2,4	234,3	2,5	238,3	2,5	247,5	2,6	253,7	2,6
Чернігівська	187,1	2,0	173,7	1,9	190,2	2,0	198,6	2,1	220,0	2,3

Таким чином, можна зазначити, що за останні роки відбулося незначне зростання посівних площ, проте показники обсягів виробництва демонструють значно нижчі темпи росту, що визначає екстенсивний розвиток галузі.

Забезпечення відповідного рівня продовольчої безпеки потребує не лише збільшення посівних площ овочевих культур, а й подальшої інтенсифікації галузі овочівництва. Особливої уваги в цьому напрямі потребує виробництво овочів у закритому ґрунті як найбільш технологічного та трудомісткого сектора агропромислового комплексу.

Висновки і пропозиції. Подальше зростання ефективності галузі овочівництва потребує переходу на інтенсивний шлях розвитку, який нерозривно пов'язаний з інвестиціями, як фінансовими, так і інноваційними. Як показують дослідження, важливими напрямками інтенсивного розвитку галузі можна вважати використання сучасних високоврожайних, стійких до хвороб гібридів, удосконалення технології виробництва, особливо в закритому ґрунті та забезпечення вільного виходу на ринок, із наданням своєчасної державної підтримки для запровадження ефективної збутової діяльності, товаровиробників овочевої продукції.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ:

1. Болотских А.С. Настольная книга овощевода. Харьков : Фолио, 1999. 467 с.
2. Сєвідова І.О. Вплив якості овочевої продукції на конкурентоспроможність овочівництва. *Вісник Львівського національного аграрного університету. Серія: Економіка АПК*. 2013. № 20(1). С. 302–306.
3. Сєвідов В. Інноваційні складові сталого розвитку галузі овочівництва у Харківській області. *Вісник Львівського національного аграрного університету. Серія: Агрономія*. 2016. № 20. С. 82–86.
4. Perez Dominguez, I., Gomez Barbero, M., Fellmann, T., Chatzopoulos, T., Jensen, H. and Philippidis, G. (2018). EU commodity market development: Medium-term agricultural outlook, Publications Office of the European Union, Luxembourg, 126 p.
5. Yarovyi, H., Sievidov, V., & Sievidov, I. (2020). Урожайність та продуктивність гібридів помідора індетермінантного типу в плівкових теплицях. *Овочівництво і баштанництво*, (67), 64–72.
6. Сєвідова І.О. Фактори впливу на функціонування оптових ринків овочевої продукції. *Агросвіт*. 2018. № 2. С. 28–32.
7. Олійник Т.І., Сєвідова І.О. Овочівництво захищеного ґрунту в контексті забезпечення продовольчої безпеки України : монографія. Харків : Майдан, 2012. 232 с.
8. Сєвідова І.О., Лещенко Л.О. Стан, проблеми та перспективи розвитку овочівництва в Україні. *Інвестиції: практика та досвід*. 2017. № 12. С. 28–33.
9. Ромащенко М. Состояние и перспективы развития овощеводства открытого ґрунта в Украине. *Овощеводство*. 2010. № 5. С. 8–11.